

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРАКТИКА СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

FUNDAMENTAL RIGHTS IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: THE PRACTICE OF THE COURT OF THE EUROPEAN UNION

Примаєк В.Д., д.ю.н.,
професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет
orcid.org/0000-0001-9693-6353

Нескороджена Л.Л., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет
orcid.org/0000-0002-1484-3557

У статті досліджено проблему узгодження розвитку цифрових технологій із вимогами основоположних (фундаментальних) прав людини в ЄС у площині розробки і вдосконалення у практиці Суду ЄС правового інструментарію упорядкування відносин у цифровій сфері на людиноцентричних засадах визнання конституційного характеру фундаментальних цінностей, закріплених у Хартії ЄС про основоположні права. Так, у рішеннях Суду ЄС конкретизуються належні форми реалізації або додержання прав людини у цифровому середовищі, визначаються критерії допустимості владного втручання у здійснення основоположних прав або діяльність операторів цифрових ринків.

Особливу увагу приділено практиці Суду ЄС, спрямованій на забезпечення реалізації у цифровому середовищі й захисту прав особистого немайнового змісту на повагу до приватного життя, захист персональної інформації, свободу вираження поглядів та свободу інформації, закріплених у Хартії ЄС про основоположні права – зокрема, у разі конкуренції зазначених прав.

Наголошено на тому, що у послідовно прийнятих рішеннях Суду ЄС сконструйовано й конкретизовано правові гарантії реалізації і захисту основоположних прав у цифровому середовищі. Відповідні правові інструменти можуть бути спрямованими на гарантування або здійснення, або захисту інтересів суб'єкта основоположного права. При цьому Суд ЄС визначає змістовні, суб'єктні, темпоральні й територіальні обмеження щодо втручання у реалізацію певного права особи, обов'язковість встановлення адміністративного контролю над діяльністю операторів цифрових ринків та гарантування реалізації права на ефективний засіб правового захисту і справедливий судовий розгляд.

Виснувано, що розвинуті у практиці Суду ЄС стандарти законності, легітимної мети і пропорційності у поєднанні з урахуванням критерію суворості необхідності становлять правовий каркас для формування цифрової політики ЄС щодо визначення меж втручання у здійснення прав на повагу до приватного життя, захист персональної інформації, свободу вираження поглядів та свободу інформації, запобігання різного роду зловживанням з боку суб'єктів публічної або ринкової (цифрової) влади.

Ключові слова: Європейський Союз, Суд ЄС, штучний інтелект, основоположні (фундаментальні) права, цифрові послуги, онлайн-платформи, цифрове регулювання, персональні дані.

The article examines the problem of harmonizing the development of digital technologies with the requirements of fundamental human rights in the EU in terms of developing and improving in the practice of the Court of Justice of the EU the legal tools for regulating relations in the digital sphere on the basis of human-centric principles of recognizing the constitutional nature of fundamental values enshrined in the EU Charter of Fundamental Rights. Thus, the decisions of the Court of Justice of the EU specify appropriate forms of implementation or observance of human rights in the digital environment, determine the mandatory of administrative control for the admissibility of government interference in the exercise of fundamental rights or the activities of digital market operators.

Particular attention is paid to the practice of the Court of Justice of the EU aimed at ensuring the implementation in the digital environment and protection of the rights to respect for privacy, protection of personal data, freedom of expression and freedom of information enshrined in the EU Charter of Fundamental Rights – in particular, in the event of competition between the aforementioned rights.

It is emphasized that in successive decisions of the Court of Justice of the EU, legal guarantees for the implementation and protection of fundamental rights in the digital environment have been constructed and specified. The relevant legal instruments may be aimed at guaranteeing either the implementation or protection of the interests of the subject of the fundamental right. At the same time, the Court of Justice of the EU determines the substantive, subjective, temporal and territorial restrictions on interference with the implementation of a certain individual right, the obligation to establish administrative control over the activities of digital market operators and guaranteeing the implementation of the right to an effective remedy and a fair trial.

It is concluded that the standards of legality, legitimate aim and proportionality developed in the practice of the Court of Justice of the EU, combined with the criterion of strict necessity, constitute a legal framework for the formation of EU digital policy in determining the limits of interference with the exercise of the rights to respect for private life, protection of personal data, freedom of expression and freedom of information, and prevention of various kinds of abuse by subjects of public or market (digital) power.

Key words: European Union, Court of Justice of the European Union, artificial intelligence, fundamental rights, digital services, online platforms, digital regulation, personal data.

Постановка проблеми. Цифровий соціально-економічний уклад, притаманний нинішньому етапу розвитку людства, створює раніше небачені можливості для розкриття всіх складових людського потенціалу, ледь не у будь-яких сферах життєдіяльності індивіда. Однак у цифровому середовищі виникають і нові загрози для основоположних прав людини, забезпечення реалізації яких є головним завданням демократичних держав.

У зв'язку з цим постає проблема визначення належних форм здійснення і захисту прав людини у цифрових правовідносинах, створення правових механізмів нівелювання пов'язаних з цифровими технологіями негативних впливів та додержання при цьому принципу верховенства права у діяльності органів публічної влади.

Дедалі ширший контроль онлайн-платформ над інформаційними ресурсами та персональними даними корис-

тувачів становить не тільки підґрунтя для ймовірних зловживань, а й передбачає безпосереднє втручання у сферу приватного життя людини – нехай нерідко і за умови її власного, попередньо явно вираженого, волевиявлення. Врешті, права різних осіб на повагу до їхнього приватного життя, захист персональної інформації, свободу вираження поглядів та свободу інформації, з одного боку, повсякчас конкурують одне з одним, а з іншого – здатні зазнавати неправомірного втручання ззовні. Це актуалізує проблему балансування суперечливих інтересів у цифровому середовищі та їх забезпечення ефективними засобами правового захисту.

Реагуючи на окреслені виклики Європейський Союз (далі – ЄС) активно розробляє і вдосконалює власний правовий інструментарій упорядкування відносин у цифровій сфері на засадах визнання конституційного характеру фундаментальних цінностей, закріплених у Хартії ЄС про основоположні права. Невід’ємною складовою відповідного правового механізму є практика Суду ЄС. Саме у рішеннях цього юрисдикційного органу конкретизуються належні форми реалізації або додержання прав людини у цифровому середовищі, визначаються критерії допустимості владного втручання у здійснення основоположних прав або діяльності операторів цифрових ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання збалансованого регулювання суспільних відносин з приводу використання цифрових технологій (у тому числі з елементами штучного інтелекту), їх впливу на основоположні права, ролі Суду ЄС у формуванні й реалізації цифрової політики ЄС знаходяться у фокусі уваги багатьох представників сучасної правової доктрини. У цьому зв’язку доцільно згадати наукові праці Д. Божко, К. Вітковської, М. Малютіної, Т. Кортукової, А. Жибака, а також дослідженнях Дж. Ауслоса, А. Бредфорд, Е. Челесте, Ю. Разметаєвої, С. Разметаєва, В. Зено-Зенковича, Е. Психогіопула.

Метою представленої статті є визначення форм регулятивного і охоронного впливу практики Суду ЄС на правову політику ЄС із забезпечення здійснення і захисту в цифровому середовищі прав людини, закріплених у Хартії ЄС про основоположні права.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток цифрових технологій породжує як нові можливості, так і загрози приватним і публічним інтересам. Це зумовлює необхідність своєрідного врівноваження новітніх досягнень науково-технічного прогресу за допомогою релевантного юридичного інструментарію, який повинен узгоджуватись з прогностичними міркуваннями забезпечення збалансованої взаємодії у цифровому середовищі операторів цифрових ринків, суб’єктів основоположних прав та органів публічної влади. Не дивно, що нерідкісними є випадки, коли саме нормативні акти ЄС спрямовують розвиток цифрових технологій – варто згадати лише Загальний регламент ЄС із захисту даних (GDPR), Акт ЄС про штучний інтелект, Акт про цифрові ринки, Акт про цифрові послуги. У такий спосіб цифрова політика ЄС забезпечує прогнозованість і безпечність впровадження інноваційних цифрових технологій [1, с. 44].

У науковій літературі слушно наголошується на тих ризиках, що їх інформаційні технології можуть створювати для реалізації прав людини, з особливим наголосом на необхідності захисту приватності та інформаційного самовизначення, без яких важко говорити про демократичне врядування і довіру в цифровому середовищі [2, с. 50]. Глобальний контроль над персональними даними, ймовірні помилки, різноманітні технологічні проблеми або цілеспрямовані зловживання при використанні цифрових алгоритмів здатні загрожувати правам особи на повагу до приватного життя, рівне ставлення, свободу вираження поглядів, навіть підривати засади демократії та верховенства права. Тому нині питання захисту прав

людини слушно розглядаються як своєрідний стрижень цифрової політики ЄС [3; 4].

Ідеться про послідовно людиноцентричний підхід до цифрового розвитку [5], створення атмосфери безпеки, довіри і поваги до основоположних прав [6]. Прикладом реалізації такого підходу є Акт ЄС про штучний інтелект, покликаний узгодити технологічні інновації, пов’язані з технологіями штучного інтелекту, із захистом прав людини та демократичних цінностей. Тож А. Бредфорд має цілковиту рацію, коли розглядає новітні правові акти ЄС цифрового спрямування у контексті формування такої собі «цифрової конституції» [7] Європи, орієнтованої на безперерний примат прав людини та зміцнення демократії також і в умовах цифрової економіки [8].

Важливу роль у становленні панівного в ЄС людиноцентричного підходу відіграє практика Суду ЄС, що застосовує імператив захисту основоположних прав людини як критерій допустимості технологічних рішень і правових актів у цифровій сфері [9]; обмежує або коригує окремі ініціативи з погляду їх відповідності Хартії ЄС про основоположні права [10]; формує обов’язкові для застосування у демократичному суспільстві стандарти захисту зазначених прав у цифровому середовищі [11]; завдяки своїй інтерпретаційній діяльності компенсує правові прогалини у царині цифрових правовідносин [12].

Отже, судовий контроль з боку Суду ЄС постає як наріжний камінь цифрової політики ЄС і ключовий елемент механізму правового регулювання у цифровому середовищі, а Хартія ЄС про основоположні права – як провідний інструмент реалізації цієї політики.

У своїй практиці Суд ЄС виробив низку правових стандартів визначення належних форм забезпечення реалізації і захисту основоположних прав у цифровому середовищі. Центральним юридико-технічним елементом тут є застосування критерію пропорційності при визначенні допустимих меж втручання у здійснення прав людини. Адже згідно зі ст. 52 (1) Хартії ЄС про основоположні права [13] обмеження останніх є допустимими лише за умов встановлення таких обмежень у законі, їх об’єктивної необхідності, відповідності суспільному інтересу або завданням захисту прав та свобод інших осіб, а також пропорційності зазначеній меті. Тому Суд ЄС орієнтує на встановлення наявності (конкретизацію) такої суспільно значимої мети, здатність спірного заходу забезпечити її здійснення, а також визначення мінімально необхідного обсягу втручання у здійснення особою належного їй права. Тому очевидна надмірність втручання або розмитість змісту запроваджених обмежень трактується як порушення засади пропорційності. Навіть у справах щодо масового збереження даних у інтересах суспільної безпеки Суд ЄС, не заперечуючи наявності легітимної мети, наголошує на тому, що допустиме обмеження прав має бути «суворо необхідним» для її досягнення [14].

Визначаючи межі необхідності зовнішнього втручання, Суд ЄС вдається до використання критеріїв *less intrusive means* і *least intrusive means*, враховуючи суть певного права та особливості відповідного різновиду цифрової взаємодії [15; 16]. При зважуванні легітимних інтересів (*legitimate interest balancing*) Суд ЄС встановлює можливість мінімізації обсягу втручання за наявності альтернативних заходів з належною ефективністю (*less intrusive means*). Натомість у разі звернення до питання про захист персональних даних як такий, поза визначенням балансу інтересів сторін, Суд ЄС застосовує істотно суворіший стандарт *least intrusive means*. Можна погодитись з тим, що такий підхід у світлі забезпечення контролю особи над своїми даними відповідно до положень ст. 8 Хартії ЄС про основоположні права перетворює пропорційність з елементу техніки балансування на інструмент конституційного захисту автономії особи в цифровому середовищі [17].

Втім, послуговуючись критеріями *less i least*, Суд ЄС виходить з «рівної ефективності» (*equally effective / equally efficient*) пропонованих заходів, а відтак несуперечливості пропонованих альтернатив легітимній меті. Внаслідок цього згадані стандарти можуть трансформуватися на такі, що обмежують не стільки обсяг державного або ринкового втручання, скільки право особи як таке. Проте за всіх обставин Суд ЄС виразно диференціює вияви принципу пропорційності за допомогою стандартів *less та least intrusive means* або для встановлення балансу інтересів сторін, або для захисту приватної автономії відповідно до суті (призначення) певного права людини.

Поряд з визначенням допустимості й меж зовнішнього втручання Суд ЄС обов'язково встановлює, чи не посягає пропонований захід на саму суть права особи. Так, неприйнятними є норми, які уможливають необмежений за обсягом та іншими істотними критеріями доступ уповноважених органів держави до всього змісту цифрових даних у сфері електронних комунікацій, оскільки це нівелює власне суть права на приватність [18].

Наступним концептуальним елементом сконструйованого практикою Суду ЄС механізму забезпечення реалізації та захисту основоположних прав людини в цифровому середовищі є балансування конкуруючих прав. Так само, як Європейський суд з прав людини у подібній категорії справ, Суд ЄС зважає на можливість природного зіткнення права однієї особи на повагу до її приватного життя та захист персональних даних (статті 7 і 8 Хартії ЄС про основоположні права) зі свободою вираження поглядів та свободою інформації іншої особи (ст. 11 Хартії ЄС про основоположні права). Адже зазначені конкуруючі права не є абсолютними у тому розумінні, що можуть підлягати обмеженням, а тому мають бути взаємно збалансовані відповідно до обставин конкретної життєвої ситуації [19]. Скажімо, право особи розпоряджатися доступом до своїх персональних даних назагал переважає право користувачів інформаційних ресурсів отримувати доступ до такої інформації. Водночас суспільна значущість персональної інформації, роль особи у суспільному житті та давність шуканої інформації здатні, як свідчить практика Суду ЄС щодо «права на забуття», змістити справедливий баланс на користь конкуруючого права на інформацію [19].

Базовими для формування практики Суду ЄС щодо втручання у основоположні права у цифровій сфері можна вважати справи про масове стеження і зберігання даних – спочатку на загальноєвропейському, а згодом і на національному рівні. Так, у справі *Digital Rights Ireland* (2014) Суд ЄС встановив, що Директива 2006/24/ЄС про збереження телекомунікаційних даних передбачає особливо серйозне і не обмежене суворою необхідністю втручання у здійснення прав на приватність і захист персональних даних [14]. На думку Суду ЄС, вимога зберігати абсолютно не диференційовані за обсягами і характерними ознаками метадані про всі комунікації користувачів не відповідає стандарту пропорційності.

Трохи згодом у справі *Tele2 Sverige/Watson* (2016) [20] Суд ЄС передбачувано поширив окреслений підхід і на національний рівень держав-членів – було наголошено, що право ЄС забороняє загальне і невибіркове зберігання інформації про трафік та місцезнаходження необмеженого кола осіб. З іншого боку, визнано допустим цільове збереження даних для боротьби з тяжкими злочинами – і тільки за умови виправданої необхідності визначеності щодо обсягу таких даних, кола осіб, засобів комунікації та строку зберігання. При цьому доступ до таких даних (що зберігаються на території ЄС) має відбуватися під контролем незалежного національного органу, визначеного законом [20]. У такий спосіб Суд ЄС закріпив спеціальні правові гарантії додержання прав людини на приватність і захист персональних даних у площині реалізації регулятивної функції права.

Подальший розвиток практики Суду ЄС підтвердив її спрямованість на визначеність змісту й порядку реалізації такого роду гарантій як у загальнорегулятивній, так і в охоронній площині. У об'єднаній справі *La Quadrature du Net та ін.* (2020) [21] Суд ЄС знову наголосив на неприпустимості невибіркового збору заздалегідь необмеженого обсягу телекомунікаційних даних – навіть попри наявність незаперечної суспільно корисної мети у вигляді захисту національної безпеки. Поряд з цим, як виняток, при виникненні надзвичайно серйозної загрози, було визнано можливість тимчасового відступу від зазначеного правила, зі збереженням загального обсягу недиференційованої інформації – проте лише на той час, що є об'єктивно необхідним для реагування на виниклу загрозу. Втім, зазначений виняток має супроводжуватися збереженням дієвості інших гарантій додержання прав людини та недопущення зловживань з боку вповноважених операторів інформації. Такими гарантіями є адміністративний і судовий контроль, а також розумне визначення строків застосування надзвичайних заходів.

Окреме місце у практиці Суду ЄС посідає питання допустимості передачі даних за межі ЄС і впровадження належних адміністративних і корпоративних практик із запобігання порушенням прав людини у взаємозв'язку з гарантіями ефективного адміністративного контролю та судового захисту прав на приватність та персональні дані. Наприклад, у справі *Schrems I* (2015) [18] Суд ЄС виснував, що застосування правового режиму «безпечної гавані» (*Safe Harbour*) щодо передачі персональних даних до США не забезпечувало адекватного захисту права, закріпленого у ст. 8 Хартії ЄС про основоположні права – йшлося про потенційно необмежені й позбавлені обов'язкових контрольних механізмів повноваження влади США у частині використання персональних даних без їх диференціації або винятків. Отже, американські спецслужби не були обмежені європейськими міркуваннями пропорційності та суворої необхідності. Такий необмежений доступ до персональних даних і змісту електронних комунікацій явно суперечить сутності права на повагу до приватного життя. Принагідно було наголошено на відсутності у законодавстві США дієвих для такого роду ситуацій гарантій права на суд, позбавленні громадян ЄС доступу до ефективних засобів правового захисту.

Аналогічно у справі *Schrems II* (2020) (щодо механізму «Щит приватності» – *Privacy Shield*) Суд ЄС виснував про необхідність забезпечення існування тих самих гарантій захисту прав людини у цифровому середовищі, також і в разі передавання інформації про особу з ЄС до третьої країни.

Подібно до практики Європейського суду з прав людини Суд ЄС у власній юрисдикційній діяльності значну увагу приділяє балансуванню змістовно протилежних, але тісно взаємопов'язаних прав на приватність, з одного боку, та свободою вираження поглядів і свободою інформації – з іншого. У зв'язку з цим виникла необхідність закріплення у цифровому середовищі «права на забуття», яке має власні обмеження, пов'язані передусім з перевагою суспільного інтересу над приватним. Приміром, у справі *Google Spain* (2014) [19] Суд ЄС підтвердив наявність у особи права вимагати видалення таких результатів пошуку за її ім'ям, які містять посилання на веб-сторінки з її персональними даними. Внаслідок прийняття цього рішення було закріплено обов'язок операторів пошукових Інтернет-систем розглядати запити на деіндексацію інформації, розміщеної на відповідних інтернет-платформах.

Можна стверджувати, що Суд ЄС, балансуючи приватний і суспільний інтерес, виходив з розумного припущення про можливість втрати законно оприлюдненою інформацією істотних ознак суспільної значимості, перетворення її на неактуальну, нерелевантну суті суспільного запиту, або надмірну за обсягами, незіставну з тим самим

суспільним інтересом. Водночас останній є тим чинником, який зумовлює впровадження обмежень для права на приватність, що яскраво ілюструє правовий статус так званої публічної особи, детально розроблений у межах правового механізму Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини. Загалом же Суд ЄС вочевидь віддає перевагу особистому немайновому інтересу особи, яка відстоює власну приватність, над довільним інтересом сторонніх осіб щодо застарілої інформації або їхніми інтересами суто економічного характеру.

Якщо у вищезгаданій справі, розглянутій Судом ЄС, йшлося переважно про, умовно кажучи, темпоральний вимір права на забуття, то у справі Google LLC v. CNIL (2019) на юридичну авансцену вийшов його територіальний вимір. Суд ЄС, відштовхуючись від плюралізму національних правових систем та укорінених у них підходів щодо балансування права на приватність і конкуруючих з ним свобод, заперечив обов'язок оператора пошукової системи здійснювати деіндексацію персональних даних на всіх без винятку доменах світу (хоча у межах ЄС оператора пошукової системи таки було зобов'язано вжити заходів з видалення відповідних посилань і блокування спроб обходу через доступ до доменів за межами ЄС). Тож, хоча і з певними застереженнями територіального характеру, але Судом ЄС вкотре було підтверджено те, що право на захист персональних даних не є абсолютним і підлягає пропорційним обмеженням, спрямованим на забезпечення реалізації свободи інформації.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна дійти таких висновків.

1. Практика Суду ЄС у справах про забезпечення реалізації у цифровому середовищі й захисту прав особистого немайнового змісту на повагу до приватного життя, захист персональної інформації, свободу вираження поглядів та свободу інформації, закріплених у Хартії ЄС про основоположні права, постає як невід'ємна й найбільш стала складова механізму правового регулювання суспільних

відносин у сфері використання цифрових технологій на теренах ЄС.

2. У послідовно прийнятих рішеннях Суду ЄС (подекуди в розвиток практики Європейського суду з прав людини) сконструйовано й конкретизовано правові гарантії реалізації і захисту основоположних прав у цифровому середовищі. Зазначені гарантії постають як правові межі правомірного втручання у здійснення відповідних прав або як прямі обмеження, адресовані органам публічної влади, операторам цифрових ринків та мереж (он-лайн платформ) або третім особам, інтереси яких щодо здійснення власного права мають бути справедливо збалансовані з конкуруючими правами.

3. Правові інструменти забезпечення реалізації основоположних прав у цифровому середовищі можуть бути спрямованими на гарантування або здійснення (регулятивна функція права), або захисту (охоронна функція права) інтересів суб'єкта основоположного права. При цьому загальний регулятивний вплив зводиться переважно до визначення змістовних, суб'єктних, темпоральних і територіальних обмежень щодо втручання у реалізацію певного права особи, обов'язковості встановлення адміністративного контролю над діяльністю операторів цифрових ринків та фрагментарного закріплення окремих форм належної реалізації прав, визначених статтями 7, 8 і 11 Хартії ЄС про основоположні права. Натомість охоронна складова механізмів, вироблених практикою Суду ЄС для захисту основоположних прав у цифровому середовищі зводиться до гарантування права на ефективний засіб правового захисту і справедливий судовий розгляд.

4. Розвинуті у практиці Суду ЄС стандарти законності, легітимної мети і пропорційності у поєднанні з урахуванням критерію суворості необхідності становлять правовий каркас для формування цифрової політики ЄС щодо визначення меж втручання у здійснення прав на повагу до приватного життя, захист персональної інформації, свободу вираження поглядів та свободу інформації, запобігання різного роду зловживанням з боку суб'єктів публічної або ринкової (цифрової) влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жибак А.А. Удосконалення законодавства України у сфері онлайн-послуг у умовах цифрової трансформації: імплементація європейського досвіду регулювання онлайн-платформ. *Ампаро*. 2025. № 1. С. 44–51. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-06>
2. Bozhko, D., Vitkovska, K., Maliutina, M., & Kortukova, T. Legal regulation of data protection within the EU. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*: VIII International Scientific and Theoretical Conference «The process and dynamics of the scientific path» (May 9, 2025; Strasbourg, France), 49–59. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2690> (Last accessed: 01.11. 2025).
3. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Building trust in human-centric artificial intelligence (COM(2019) 168 final). 2019, April 8. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0168> (Last accessed: 10.11. 2025).
4. European Commission. European approach to artificial intelligence [Digital Strategy]. European Commission. 2025. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence> (Last accessed: 04.11. 2025).
5. European Parliament, Council of the European Union, & European Commission. European declaration on digital rights and principles for the digital decade (2023/C 23/01). 2023, January 23. Official Journal of the European Union, C 23, 1–7. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2023:023:FULL>. (Last accessed: 10.11. 2025).
6. European Commission. 2030 Digital Compass: The European way for the Digital Decade (COM(2021) 118 final). 2021, March 9. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52021DC0118> (Last accessed: 04.11. 2025).
7. Bradford, A. Europe's digital constitution. *Virginia Journal of International Law*. 2023. №64(1). P.1–65. URL: <https://www.vjil.org/europes-digital-constitution> (Last accessed: 24.10. 2025).
8. Bradford, Anu, *Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology* (New York, 2023; online edn, Oxford Academic, 21 Sept. 2023), <https://doi.org/10.1093/oso/9780197649268.001.0001> URL: <https://academic.oup.com/book/46736> (Last accessed: 04.11. 2025).
9. Celeste E. Digital constitutionalism: The role of internet bills of rights. Routledge. London, 2022. 254 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-mono/10.4324/9781003256908/digital-constitutionalism-edoardo-celeste> (Last accessed: 04.11. 2025).
10. Razmetaeva, Y., & Razmetaev, S. Justice in the digital age: Technological solutions, hidden threats and enticing opportunities. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. №2(10). P.104–117. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1619789603.pdf (Last accessed: 04.11. 2025).
11. Zeno-Zencovich, V. Data protection as a central issue of ECJ policies: From Digital Rights Ireland to Data Protection Commissioner (Ireland). *European Papers – European Forum*. 2016. №1 P. 369–378. URL: https://www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_EF_2016_H_001_Vincenzo_Zeno-Zencovich_00041.pdf (Last accessed: 04.11. 2025).
12. Psychogiopoulou, E. Judicial dialogue and digitalization: CJEU engagement with ECtHR case law and fundamental rights standards in the EU. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*. 2022. №13(2). P.145–159 URL: <https://www.jipitec.eu/jipitec/article/view/351>. (Last accessed: 05.11. 2025)
13. European Union. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012/C 326/02). Official Journal of the European Union. 2012. C 326, 391–407. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj/eng (Last accessed: 05.11. 2025).
14. Court of Justice of the European Union. Judgment in joined cases C-293/12 and C-594/12 Digital Rights Ireland Ltd v Minister for Communications, Marine and Natural Resources and Others and Seitlinger and Others. 2014, April 8. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0293> (Last accessed: 10.11. 2025).

15. Court of Justice of the European Union. Judgment in case C-708/18 TK v. Asociația de Proprietari bloc M5A-ScaraA. 2019, December 11. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0708>. (Last accessed: 10.11. 2025).
16. Court of Justice of the European Union. Judgment in case C-621/22 Koninklijke Nederlandse Lawn Tennisbond (KNLTB) v. Autoriteit Persoonsgegevens (AP). 2024, October 4. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0621> (Last accessed: 10.11. 2025).
17. Ausloos, Jef. *The Right to Erasure in EU Data Protection Law* (Oxford, 2020; online edn, Oxford Academic, 18 June 2020), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198847977.001.0001> (Last accessed: 11.11. 2025).
18. Court of Justice of the European Union. Judgment in case C-362/14 Maximilian Schrems v Data Protection Commissioner. 2015, October 6. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0362> (Last accessed: 10.11. 2025).
19. Court of Justice of the European Union. Judgment in case C-131/12 Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González. 2014, May 13. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0131> (Last accessed: 10.11. 2025).
20. Court of Justice of the European Union. Judgment in joined cases C-203/15 Tele2 Sverige AB v Post-och telestyrelsen and C-698/15 Secretary of State for the Home Department v Tom Watson and Others. 2016, December 21. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62015CJ0203> (Last accessed: 10.11. 2025).
21. Court of Justice of the European Union. Judgment in joined cases C-511/18 La Quadrature du Net and Others, C-512/18 French Data Network and Others, and C-520/18 Ordre des barreaux francophones et germanophone and Others. 2020, October 6. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0511> (Last accessed: 10.11. 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025
Дата публікації: 30.12.2025